

використовують в актуальній творчості історичні архітектурні форми. Проте поки що історизм залишається домінуючим стильовим спрямуванням у житловій архітектурі України.

1. *Новые многоэтажные дома // Особняк. – 2001. – № 1(20). – С. 8–10.* 2. *Готика // А.С.С. – 2004. – № 5. – 60 с.* 3. *А.С.С. – 2004. – № 5. – 55 с.* 4. *А.С.С. – 2000. – № 6. – 140 с.* 5. *Украинскре барокко // А.С.С. – 2004. – № 5. – 65 с.* 6. *А.С.С. – 2000. – № 6. – 132 с.* 7. *Украинское барокко // А.С.С. – 2004. – № 5. – 67 с.* 8. *А.С.С. – 2004. – № 5. – 92 с.* 9. *А.С.С. – 2004. – № 5. – 96 с.* 10. *А.С.С. – 2004. – № 5. – 98 с.* 11. *А.С.С. – 2004. – № 5. – 82 с.* 12. *Новая доминанта над Бессарабкой // Особняк. – 2001. – № 1 (20). – С. 42–43.* 13. *А.С.С. – 2000. – № 6. – 133 с.* 14. *Современный стиль: контекстуализм // А.С.С. – № 5. – 2004. – С. 112.* 15. *Ретро кончилось в 1956 году // А.С.С. – 2004. – № 5. – 108 с.*

УДК 711

Т.М. Мазур, Є.І. Король

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра містобудування

РОЛЬ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО БЛАГОУСТРОЮ СИСТЕМИ ВІДКРИТИХ ПРОСТОРІВ МІСТА (НА ПРИКЛАДІ ЖИТЛОВОГО РАЙОНУ СИХІВ У ЛЬВОВІ)

© Мазур Т.М., Король Є.І., 2007

Розглянуто актуальну проблему комплексного благоустрою системи відкритих просторів міста. Ефективність комплексного підходу до благоустрою розглядається з погляду формування індивідуального вигляду міста загалом та його окремих структурних частин, забезпечення композиційної і стильової цілісності міського середовища шляхом раціонального використання цінних міських ландшафтів, застосування творів монументально-декоративного мистецтва та елементів міського дизайну. В аспекті розглянутої проблеми поставлено задачі і запропоновано рекомендації з комплексного благоустрою житлового району Сихів у Львові.

Постановка проблеми. Розвиток людського суспільства супроводжується постійним зростанням вимог до архітектурно-художніх та естетично-композиційних якостей міського середовища. Суть означеного явища полягає в тому, що до поняття “функцій”, які відбуваються в сучасному місті, все частіше зараховують не тільки утилітарні (матеріально-практичні), але і духовні потреби людини. Відповідно, зростання ролі інформаційно-культурного та емоційного сприйняття міста його мешканцями стало сьогодні одним з найважливіших чинників, які потрібно враховувати в містобудівному проектуванні, щоб піднести рівень наших міст до європейських стандартів.

Визначальне значення для розв’язання цієї задачі мають заходи з благоустрою та озелененню системи відкритих міських просторів – незабудованих територій різного функціонального призначення, які разом з будівлями і спорудами утворюють матеріально-просторове середовище життєдіяльності міського населення (в середньому відкриті простори у містах займають близько 50% міської території).

Під системою відкритих просторів міста розуміють функціонально і планувально взаємозв’язані між собою незабудовані території, які виконують комунікаційні, рекреаційні, художньо-естетичні та інші функції. Основними її компонентами є озеленені території і акваторії, а також планувальний каркас міста – вулиці, еспланади, площі, набережні, бульвари, сквери, пішохідні вулиці, зони пішохідного руху, двори і т. д.

Це, своєю чергою, і визначає поняття та зміст комплексного підходу до благоустрою як єдиної архітектурно-просторової містобудівної системи в структурі міста, в якій сукупність елементів

облаштування відкритих просторів (монументально-декоративна скульптура, живопис, декоративні ландшафтні композиції, малі архітектурні форми тощо) обумовлює функціональну комфортність та рівень їх архітектурно-художнього і композиційно-естетичного вирішення.

Комплексність підходу до благоустрою міста полягає також у взаємозв'язку і підпорядкуванні елементів його облаштування містобудівельній значущості та функціональному призначенню кожного структурного компонента системи відкритих просторів.

Аналіз існуючого досвіду. Різні теоретичні та прикладні заходи у сфері діяльності ландшафтної архітектури, які застосовують архітектори-проектувальники, висвітлені в Довіднику проектувальника з містобудування / За ред. Т.Ф. Панченко. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.; Кратком справочнике архитектора: Ландшафтная архитектура. Под ред. И.Д. Родичкина – К.: Будивзельник, 1990. – 336 с.; Николаевской З.А. Садово-парковый ландшафт. – М.: Стройиздат, 265 с.; Крыжановской Н.Я. Основы ландшафтного дизайна. Ученик. Харьков.: “Константа”, 2002. – 216 с.; Крыжановской Н.Я. Городская среда. Дети. Транспорт К.: Будівельник, 1994. – 136 с.; 1984. – 126 с.; Методичних вказівках “Облаштування та озеленення території площ” до курсового проектування для спеціальності 7.120103 “Містобудування” напряму 1201 “Архітектура” / Укл.: Б.С. Посяцький, Ю.Я. Сабан, А.П. Павлів. – Львів, 2001. – 44 с. тощо.

Виклад основного матеріалу. Практика показує, що інтегроване середовище наших міст далеко не завжди виконує функції соціально-культурної комунікації і не досягає того рівня комфортності та художньої образності, як того вимагають сучасні стандарти проживання. Проблема полягає у складності вирішення дуже різних за своїм характером і змістом питань з благоустрою міста, що *робить надзвичайно актуальним застосування комплексного підходу* на етапі передпроектних досліджень і на всіх стадіях містобудівного проектування, а також під час розроблення спеціальних цільових Програм, спрямованих на облаштування міського середовища, які б враховували ресурсозабезпеченість, варіантність проектування, визначали переваги конкретних пропозицій і передбачали послідовність та етапність реалізації поставлених задач, сприяли раціональному використанню інвестиційних надходжень в бюджет міста.

Ці Програми можуть бути короткочасними – “атракційними” і тривалодіючими, які вимагають спільних зусиль та цілеспрямованої роботи творчих колективів. В проектуванні і реалізації Програм по комплексному благоустрою міста разом з архітекторами-урбаністами беруть участь архітектори-дизайнери, художники, скульптори, демографи і соціологи, екологи і інженери зеленого будівництва тощо, і у кожного свій аспект діяльності.

Архітектору-урбаністу у цій взаємодії фахівців відводиться синтезуюча роль – від формування архітектурно-просторової структури міста на базі провідних елементів природного ландшафту і проектування відкритих просторів як єдиної взаємозв'язаної системи до розроблення концептуальних пропозицій з її благоустрою та озеленення. При цьому саме концептуальні положення по благоустрою міських територій доцільно покласти в основу різних Програм комплексного благоустрою міста – як на рівні генерального плану, так і його окремих структурних функціонально-планувальних елементів (архітектурно-просторового середовища загальноміського центру, територій житлової забудови, виробничих територій і санітарно-захисних зон, ландшафтно-рекреаційних територій міста тощо), так і Програм для забезпечення засобами облаштування і благоустрою різних соціальних акцій, що відбуваються в місті (наприклад акцій, спрямованих на організацію вільного пересування вулицями людей з вадами опорно-рухового апарату, як це передбачено в європейських містах, акцій “святкове місто”, “карнавал, фестиваль у місті” і т. п.).

Розроблення таких Програм є необхідною передумовою, яка забезпечує чітке планування і фінансування проектних та будівельних робіт з благоустрою міста, враховує можливості реалізації творчих задумів художників, скульпторів, архітекторів-дизайнерів, архітекторів-урбаністів і дає змогу так досягти високого художньо-естетичного результату.

У формі Програм з благоустрою і озеленення міста, розроблених зусиллями різних за фахом спеціалістів, місцеві органи самоврядування отримують конкретний план дій, що значно підвищує рівень управління проектуванням і реалізацією заходів з підвищення художньо-естетичної якості міського середовища та надання йому сучасних стильових рис.

Поставлена в статті проблема є надзвичайно актуальною для Львова, архітектурно-просторове середовище якого переважно знаходиться в занедбаному стані: роботи з благоустрою ведуться епізодично і фрагментарно, фактично не оновлюються зелені насадження міста, міське середовище візуально засмічено клаптиковими замощеннями, на недостатньо фаховому рівні виконаними та розташованими рекламними щитами, художньо не узгодженими за масштабом, кольором, матеріалом, стилістикою малими архітектурними формами і міським устаткуванням. В особливо складній ситуації знаходяться відкриті простори районів масового індустріального житла, що щільним кільцем охопили історично сформовану частину Львова. Отже, виникла нагальна потреба в кардинальних діях з формування і розвитку взаємопов'язаної системи благоустроєних відкритих просторів міста на основі комплексного підходу до їх облаштування і впорядкування.

На кафедрі містобудування такий підхід до формування міського середовища опробовується на рівні курсового та дипломного проектування для загальноміського центру, житлових міських дільниць, ландшафтно-рекреаційних, виробничих територій; зокрема неодноразово розроблялись пропозиції з благоустрою та озеленення житлового району Сихів.

Сихів – це потужний житловий масив в південній частині Львова, що займає територію понад 360 га, на якій проживає 120 тис. мешканців. Сихівський житловий масив виник як результат широко-масштабної комплексної розбудови житлових районів Львова за умов централізованої системи планування. Перший проект детального планування Сихова був розроблений в 1965–1966 роках (архітектори Я. Новаківський, Л. Каменська, О. Кобат, Л. Скорик). Подальше проектування здійснювалось в сімдесятих роках. Архітектурно-планувальне вирішення житлового району визначилось на стадії проектів детального планування його північної частини – Сихів -1 (1979 р., архітектори Я. Новаківський, З. Підлісний, А. Петрова, П. Крупа) і південної – Сихів -2 (1986 р. архітектори В. Дубина, А. Петрова, О. Мар'єв).

Аналіз сучасного стану Сихова показав, що за наявності в районі значних територій відкритих просторів практично відсутні умови для масового відпочинку населення. Найцінніші природні компоненти місцевості – долина річки Зубра і дубовий гай – стали основними об'єктами масової неорганізованої рекреації і вже мають виражені ознаки деградації природного ландшафту. Намітилися й інші негативні тенденції в освоєнні та використанні жителями району відкритих територій: захоплення композиційно цінних ділянок під городи, самовільне влаштування на важливих візуальних зв'язках житлової забудови і природного докілья гаражів, автомобільних стоянок, перетворення тальвегів, що обмежують Сихівський житловий масив, у сміттєзвалища тощо. Через відсутність парків, скверів, необхідної кількості озелених територій міжбудинкових просторів, шумозахисних зелених смуг вздовж проспекту Червоної Калини – погіршується екологічний стан навколишнього середовища, естетичні якості і комфорт умов проживання та життєдіяльності населення Сихова.

У процесі науково-дослідницької роботи було проаналізовано систему відкритих просторів житлового району Сихів за санітарно-гігієнічними, екологічними, функціонально-планувальними та естетичними характеристиками. Результати аналізу лягли в основу загальної концепції комплексного благоустрою і озеленення Сихова, представлені схемою ландшафтно-просторової реорганізації житлового району і схемою облаштування його системи відкритих просторів інженерно-технічним устаткуванням, малими архітектурними формами і творами декоративно-монументального мистецтва (рис. 1, 2).

Пропозиціями ландшафтно-просторової організації Сихова, розробленими свого часу в Львівському інституті «Містопроект», було передбачено формування в долині річки Зубри парку відпочинку житлового району, складовим елементом якого мав стати і Сихівський лісопарк. Парк проектувався як головний композиційно-планувальний та функціональний елемент системи озелених територій Сихова, що завдяки розвинутій мережі рекреаційних об'єктів міг би повністю забезпечити найрізноманітніші потреби відпочинку та дозвілля всіх його мешканців. Пропозиція, однак, не була реалізована. Лише фрагментарно впроваджена в життя ідея формування пішохідних бульварів до основних фокусів притягання населення (центрів громадського обслуговування, шкіл, дитячих садків) в структурі окремих житлових мікрорайонів.

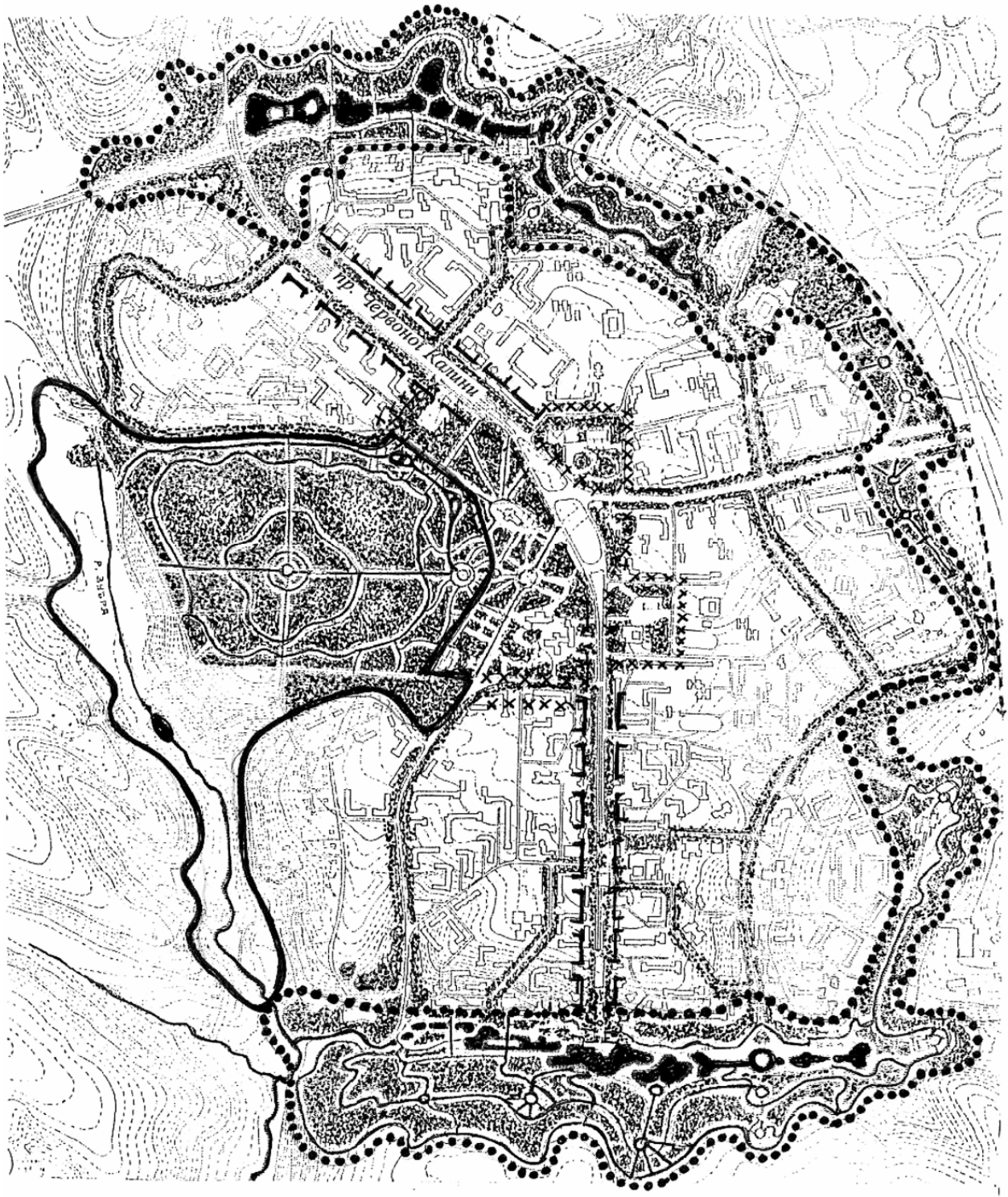

Рис. 1. Ландшафтно-просторова організація Сихова (проектна пропозиція):

1 – межа проєктованої ландшафтно-рекреаційної зони (водно-паркового кільця навколо Сихова); 2 – межа проєктованого ландшафтно-транспортного коридору; 3 – межі проєктованих озелених територій загального користування (парки, сади, сквери); 4 – транспортно-пішохідні бульвари; 5 – межа цінних ландшафтів, що потребують природоохоронних заходів і збереження

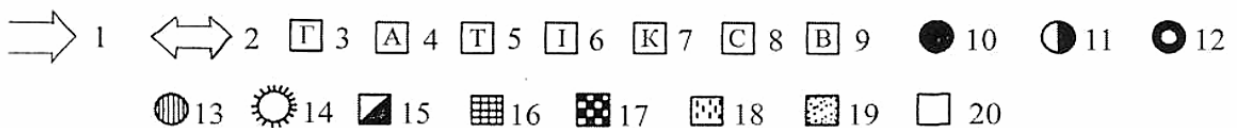
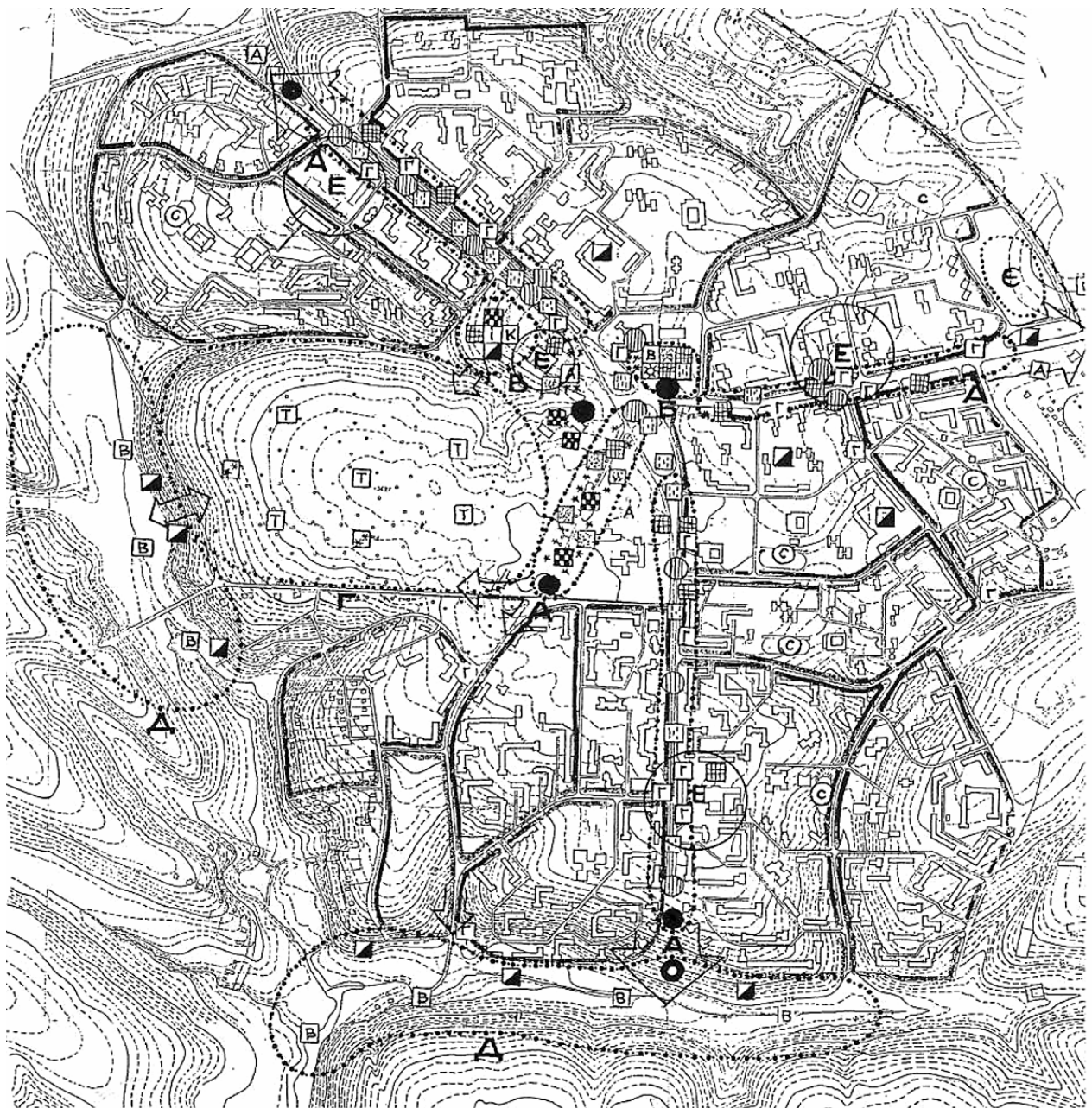

Рис. 2. Організація зовнішнього благоустрою території для масового відпочинку і дозвілля мешканців Сихова (проектна пропозиція):

- А – бульвар; Б – сквер; В – майданчики активного дитячого відпочинку;
 Г – зона лісопарку; Д – воднорекреаційна зона з відновленнями цінними природними ландшафтами;
 Е – торгові центри; Є – проєктований торговий центр; 1 – головні транспортно-пішохідні осі;
 2 – другорядні пішохідні зв'язки; 3 – зупинки громадського транспорту; 4 – автостоянки;
 5 – майданчики тихого відпочинку; 6 – дитячі ігрові майданчики; 7 – комплексні ігрові майданчики;
 8 – спортивні майданчики; 9 – водні пристрої; 10 – твори декоративно-монументального мистецтва;
 11 – індивідуально-розроблені зони відпочинку; 12 – елементи дизайну; 13 – елементи візуальної реклами;
 14 – декоративна підсвітка; 15 – елементи геопластики рельєфу; 16 – мощення;
 17 – декоративне мощення; 18 – газони-квітники; 19 – озелення; 20 – декоративне озелення

Отже, відсутність належно обладнаних зон відпочинку і дозвілля у Сихові значною мірою є результатом незавершених будівельних робіт з благоустрою та озеленення його територій. Ці роботи повинні були фінансуватись і реалізовуватись одночасно з розбудовою житлових мікрорайонів в структурі Сихова. Але внаслідок поступового зменшення бюджетних надходжень на благоустрій міста, ці роботи були припинені. Тому на сьогодні система ландшафтно-рекреаційні території у Сихові залишилась не сформованою.

Природний ландшафт місцевості, де розташований Сихівський житловий масив, не відзначається високими естетично-композиційними якостями. Це майже рівнинне підвищене плато з маловиразним рельєфом, однак з живописно розчленованими схилами. Його природними рубежами на заході є долина річки Зубри та Сихівський лісопарк, що виник на основі історичного дубового гаю. На півночі і на півдні плато обмежене плоскодонними балками з тимчасовими водотоками, що впадають у р. Зубру.

Враховуючи особливості природних умов та ситуацію, яка виникла сьогодні, запропоновано ландшафтно-просторову реорганізацію Сихівського житлового району якою передбачено:

- формування водно-паркового кільця навколо Сихова, утвореного на основі приток річки Зубри. Вписані в рельєф каскади невеликих проточних озер, поєднаних містками, пішохідними естакадами, надводними спорудами спортивного і відпочинкового призначення, терасовидне озеленення їхніх схилів повинні перетворити ці території в наближені до житла зони масового відпочинку населення, зменшити рекреаційні навантаження на природні компоненти місцевості, що потребують охорони природного ландшафту (долину річки Зубри і дубовий гай), забезпечити візуальні зв'язки житлової забудови з найцікавішими ландшафтно-рекреаційними елементами району;
- створення ландшафтно-транспортного коридору шляхом перетворення основної транспортної артерії Сихова проспекту Червоної Калини в його головну архітектурно-ландшафтну вісь. Вздовж магістралі розташовуються найбільш значимі елементи системи озелених територій загального користування: парк поблизу церкви Різдва Пресвятої Богородиці, сквери біля найважливіших закладів громадського обслуговування: кіно-театру імені О. Довженка, поліклініки, торгово-побутового центру “Зубра”. Проектними пропозиціями також передбачено штучне обвалування вулиці з захисними смугами зелених насаджень. Це не тільки захистить житлові території від шкідливих автомобільних викидів, шуму і пилу, але й візуально зменшить масштаб 9–16-поверхової житлової забудови;
- до формування системи транспортно-пішохідних бульварів, які поєднували б проєктовані ландшафтно-рекреаційні об'єкти (парки, сади, сквери для масового користування) в структурі житлового району і забезпечили їх оптимальне функціонування, що є важливою передумовою візуального сприйняття всієї його ландшафтно-просторової композиції
- виділення меж цінних ландшафтів, які потребують природоохоронних заходів і збереження: долина річки Зубра, історичний дубовий гай (рис. 1).

У формуванні предметно-просторового міського середовища використовується широкий асортимент архітектурно-художніх та інженерно-технічних об'єктів і споруд:

- твори монументально-декоративного мистецтва, які художніми засобами вирішують ідейно-виховні задачі і оцінюються, насамперед, за силою їх соціально-ідеологічного впливу на людину;
- елементи міського устаткування та інженерно-технічного оснащення, які забезпечують необхідний технологічний рівень міського середовища відповідно до вимог сучасного життя;
- малі архітектурні форми, що виконують завдання підвищення комфортності повсякденного перебування людини у міському довіллі (зручності соціальних контактів, відпочинку, комунікацій, задоволенні естетичних потреб мешканців).

Культурний ландшафт міста – синтетичний; у його формуванні беруть участь штучні і природні елементи. Залежно від характеру взаємозв'язків в системі “природне–штучне” елементи благоустрою форми поділяються на:

- природні елементи формування предметно-просторового середовища міста, до яких творчо тільки доторкнулась рука архітектора (фрагменти опрацьованого природного рельєфу – земляні вали і насипи, відкоси, пагорби і гірки, кратери і каньйони; рослинні форми – дерева-солітери, ландшафтні групи дерев, газонні та квіткові партери, квіткові композиції – міксбортери, розарії, рокарії, альпінарії, стрижені чи формовані живоплоти і зелена скульптура, вертикальне озеленення; водойми і потоки – декоративно опоряджені джерела, струмки, озера тощо);
- об'єкти, в яких природні і штучні дизайнерські елементи рівнозначні (дерево з решіткою, що захищає кореневу систему від витоптування, квіткові вази, квіти, кущові і деревні насадження в кашпо та контейнерах, в'юнка рослинність та її опори – перголи, трільяжі, альтанки; покриття, в яких поєднані природні і штучні матеріали, гідроспороди – фонтани, каскади, канали, декоративні і плавальні басейни, деталі облаштування природного рельєфу – підпірні стінки, сходи, пандуси, тераси, амфітеатри тощо);
- антропогенні елементи облаштування архітектурно-ландшафтного середовища міста (штучне мощення та покриття міських вулиць і доріг; міське устаткування – кіоски, торгові автомати і лотки, телефонні кабінки, світильники і ліхтарі, урни для сміття, біотуалети, тіньові навіси і павільйони зупинок громадського транспорту, огорожі, ворота, брами, аркади і галереї, обладнання спортивних і дитячих ігрових майданчиків, міське і садово-паркове умеблювання – лави, столи, шезлонги; елементи візуальної інформації – дорожні знаки, табло, вказівники – схеми, плакати, вивіски, рекламні стенди, вітрини, афішні тумби тощо).

Кожна з виділених типологічних груп має свою внутрішню градацію, зумовлену природними, соціальними, економічними, технічними і культурними факторами. Принципи їх проектування підпорядковуються специфіці їхнього розміщення в конкретній містобудівній ситуації. Відповідно, пропозиція по благоустрою та облаштуванню житлового району Сихів (рис. 2) передбачала визначення номенклатури та розташування елементів малих архітектурних форм і монументально-декоративного оздоблення в контексті системи відкритих просторів житлового району з врахуванням:

- функціонального призначення простору (магістральна вулиця, бульвари, площі перед об'єктами громадського призначення, пішохідні вулиці, парк, сквери, житлові двори і т. п.);
- форми соціального контролю простору (громадський, напівгромадський);
- морфологічних характеристик елементів системи відкритих просторів (масштабність, конфігурація, щільність забудови, ступінь розчленованості, відкритість – замкнутість тощо).

Висновки. Необхідність формування естетично повноцінного оточення в композиції міських просторів сьогодні усвідомлюється як важлива соціальна задача, вирішення якої може бути забезпечено тільки за рахунок комплексного підходу до благоустрою системи відкритих просторів міського середовища. Для реалізації такого підходу необхідна наявність цілого ряду Програм з благоустрою та озеленення міста, створених зусиллями різних за фахом спеціалістів. Розроблення таких програм – методологічних схем-пропозицій складу елементів благоустрою в різних структурно-планувальних частинах міста дає змогу з позицій комплексного підходу підійти до вирішення питань дизайну міського середовища: забезпечити доцільне розташування елементів благоустрою, визначити кількісне співвідношення різних за типами елементів облаштування, серед них – індивідуально запроєктованих та творчо виконаних (наприклад, твори монументально-декоративного мистецтва) і елементів облаштування, які можуть виконуватись на основі типового і індустріального виробництва (наприклад, типові проекти масового вживання – лави, огорожі, ліхтарі; обмеженого вживання – естради, дансинги, фонтани) тощо.

1. Містобудування. Довідник проектувальника / За ред. Т.Ф. Панченко. – К.: Укрархбуд-інформ, 2001. – 192 с. 2. Денисв М.Ф. Ландшафтное проектирование малых архитектурных форм: Учеб. пособие. – М.: МАРХИ, 1981. 3. Сычева А.В., Титова Н.П. Ландшафтный дизайн. Эстетика деталей городской среды. – Минск, 1984. 4. Малі форми ландшафтної архітектури: Методичні вказівки для студентів спеціальності 7.120103 “Містобудування” / Укл.: Т.М. Мазур, Є.І. Король. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2005. – 37 с. 5. Краткий справочник архитектора: Ландшафтная архитектура. – К.: Будівельник, 1990. 6. Ландшафтное проектирование: Конспект лекций для студентов специальности 290100 архитектура / В.А. Нефедов. – СПб. Гос. архит.-строит. ун-т. – СПб., 1996. – 92 с.